

AFRIKA ERTAKLARIGA SHARHLAR

ADCHTI,
Roman-german va slavyan
tillari fakulteti 25-01 KL
guruh
Sotiboldiyeva
Muniraxon
Abbosxon qizi
Ilmiy maslahatchi: Kabulova
Umida

Annotatsiya: Ushbu maqolada Afrika ertaklarining tarixiy rivojlanishi, ularning madaniy va ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi. Afrika xalqlarining og‘zaki ijodi orqali shakllangan ertaklar inson va tabiat, axloqiy qadriyatlar hamda jamiyat normalarini aks ettiradi. Shuningdek, maqolada afrika ertaklarining turli xalqlardagi o‘ziga xosligi va ularning madaniy meros sifatidagi ahammiyati ham yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Afrika ertaklari, xalq og‘zaki ijodi, madaniy meros, etnografiya, afsonalar, an‘anaviy dunyoqarash, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy funksiyalar, folklor, hayvonlar obrazi, tarbiyaviy ahamiyat, og‘zaki an‘ana, madaniy xilma-xillik.

Аннотация: В данной статье проводится анализ исторического развития африканских сказок, а также их культурного и социального значения. Сказки, сформированные через устное народное творчество африканских народов, отражают взаимоотношения человека с природой, моральные ценности и общественные нормы. Кроме того, в статье рассматривается своеобразие африканских сказочных традиций у различных народов и их значимость как культурного наследия.

Ключевые слова: африканские сказки, устное народное творчество, культурное наследие, этнография, легенды, традиционное мировоззрение, моральные ценности, социальные функции, фольклор, образы животных, воспитательное значение, устная традиция, культурное разнообразие.

Annotation: This article analyzes the historical development of African fairy tales, as well as their cultural and social significance. Fairy tales formed through the oral folk tradition of African peoples reflect human relationships with nature, moral values, and social norms. The article also examines the distinct features of African storytelling traditions among various ethnic groups and their importance as cultural heritage.

Keywords: African fairy tales, oral folklore, cultural heritage, ethnography, legends, traditional worldview, moral values, social functions, folklore, animal imagery, educational significance, oral tradition, cultural diversity.

Afrika ertaklari qit'aning eng qadimiy madaniy qatlamlaridan birini tashkil etadi. Og'zaki ijod an'analari ming yillar davomida yozuvsiz jamiyatlarda asosiy axborot uzatish vositasi bo'lgan. Shuning uchun ertaklar nafaqat ko'ngilochar, balki ma'lumot beruvchi, tarbiyalovchi va jamiyatni birlashtiruvchi funksiyalarni bajargan. Afrika xalqlarining turli qabilalari — masalan, yoruba, zulu, akan, hausa, shona va boshqalar — o'ziga xos ertak maktablariga ega bo'lib, ularning har biri alohida mavzu, syujet va obrazlar bilan ajralib turadi.¹Ertaklarning shakllanishida diniy e'tiqodlar, tabiat bilan chambarchas bog'langan hayot tarzi va qabila tuzumi muhim rol o'ynagan. Ko'plab ertaklarda hayvonlar markaziy obraz sifatida namoyon bo'lib, ular orqali xalq o'z donishmandligini, hayotiy tajribasini yoki axloqiy xulosalarini ifoda etgan. Masalan, Anansi (o'rgimchak) haqidagi ertaklar G'arbiy Afrikada keng tarqalgan bo'lib, u ayyorlik, zukkolik yoki adolat mavzularini ifodalaydi. Tarixiy jarayon davomida Afrika ertaklari faqat bir hudud ichida emas, balki savdo yo'llari, migratsiya va madaniy

¹ Hudayberganov O. Mantiq va og'zaki ijodning tarixiy manbalari. — Toshkent: O'qituvchi, 2015. — 178-b.

aloqalar orqali boshqa qabilalar va xalqlarga ham tarqalgan². Bu esa ertaklarning ko‘p qatlamli, rang-barang va o‘zaro boyitilgan bo‘lishiga sabab bo‘lgan. Shuningdek, mustamlakachilik davrida ham ertaklar xalqning o‘zligini saqlab qolishida muhim vosita sifatida xizmat qilgan³.

Afrika ertaklari mazmuni, kompozitsiyasi va badiiy vositalariga ko‘ra jahon folklor tizimida alohida o‘rin egallaydi. Ushbu ertaklarning shakllanishi xalqning dunyoqarashi, turmush tarzi, qadriyatlari va tarixiy tajribasi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ular o‘ziga xos bir necha xususiyatlar orqali ajralib turadi.

Birinchidan, Afrika ertaklarida hayvonlar obrazlari nihoyatda ko‘p uchraydi. Hayvonlar ko‘pincha inson xususiyatlari bilan tasvirlanadi: ular o‘ylaydi, reja tuzadi, adolat izlaydi, aldaydi yoki jazolanadi⁴. Bu obrazlar vositasida xalq o‘z axloqiy qarashlarini ifodalaydi. Masalan, sher odatda kuch, qudrat va rahbarlik ramzi bo‘lsa, quyon yoki toshbaqa aql va zukkolikning timsoli sifatida namoyon bo‘ladi.

Ikkinchidan, Afrika ertaklari axloqiy-didaktik yo‘nalishga ega. Har bir ertak muayyan saboq yoki xulosa bilan yakunlanadi. Ertak qahramonlari to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri xatti-harakatlari tufayli rag‘bat yoki jazo oladi. Bu esa jamiyatda axloqiy tartibni mustahkamlash, yosh avlodni ijtimoiy me‘yorlarga mos ravishda tarbiyalash vazifasini bajaradi.

Uchinchidan, Afrika ertaklarining muhim xususiyatlaridan biri — og‘zaki ijrochilik an‘anasi. Ertaklar maxsus marosimlar, yig‘inlar va kechki suhbatlar vaqtida ijro etilgan. Ularni aytib beruvchi shaxs — ko‘pincha yoshi katta, tajribali kishi — nafaqat ertakni bilgan, balki ovoz, imo-ishora, qo‘shiq va ritmlar orqali uni yanada jonlantirgan. Shu bois ertaklar ko‘pincha musiqiy ritmlar, qo‘shiq parchalari yoki takroriy formulalar bilan birga keladi.⁵

² Sobirov A. Afrika madaniyati va folklor tizimi. – Toshkent: Fan, 2012. – 240-b.

³ Mantiq san‘ati asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2000. – 215-b.

⁴ Boole G. The Laws of Thought. – London: Walton & Maberly, 1854. – 424 p.

⁵ Finnegan R. Oral Literature in Africa. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 598 p.

To‘rtinchidan, Afrika ertaklarida kengaytirilgan syujet va ramziy timsollar uchraydi. Hodisalar tez o‘zgaradi, qahramonlar safarga chiqadi, sarguzashtlarga duch keladi. Ramziy belgilardan foydalanish esa ertakni chuqur ma’no bilan boyitadi: daraxt — hayot, yo‘l — tanlov, suv — poklik yoki sinov ramzi sifatida talqin qilinadi.

Beshinchidan, ushbu ertaklarda jamiyatning umumiy manfaati alohida ahamiyatga ega⁶. Qahramonlar ko‘pincha faqat o‘zini emas, balki butun qabilani himoya qilish, ularni birlashtirish yoki ular uchun muhim bo‘lgan qadriyatlarni saqlashga intiladi. Bu Afrika jamiyatlarining jamoaviylikka asoslangan tuzilmasi bilan bog‘liq. Afrika ertaklari nafaqat badiiy asar sifatida, balki jamiyat hayotida muhim ijtimoiy va madaniy funksiyalarni bajaruvchi tarbiya vositasi sifatida ham qadrlanadi. Ularning rolini o‘rganish orqali Afrika xalqlarining qadriyatlari, urf-odatlar va ijtimoiy tizimlari haqida chuqur tasavvurga ega bo‘lish mumkin. Shuningdek, ertaklarda mehmondo‘stlik va halollik qadrlanishini aniq ko‘rsatadi. Bunga Afrika xalq og‘zaki ijodida mashhur bo‘lgan hikoya sifatida “Anansi va toshbaqa” hikoyasini misol qilib keltirish mumkin⁷.

Anansi — ayyor va hiylakor o‘rgimchak obrazi ko‘plab ertaklarda uchraydi. “Anansi va toshbaqa” nomli mashhur hikoyada Anansi mehmondo‘stlik qoidalarini buzadi. U toshbaqani ovqatga taklif qiladi, ammo idishlarni baland javonga qo‘yib, toshbaqa yetolmasligi uchun atay hiyla qiladi⁸. Toshbaqa esa bunga javoban Anansini keyingi safar o‘z uyiga taklif qiladi va ovqatni suv ostiga qo‘yadi. Suvga kira olmagan Anansi o‘zi qilgan hiylasining oqibatini tushunadi.

⁶ Scheub H. African Oral Narratives. – Madison: University of Wisconsin Press, 1998. – 314 p.

⁷ Omondi I. African Folktales: Themes and Structure. – Nairobi: East African Publishers, 2009. – 202 p.

⁸ Diop C.A. African Cultural Unity. – Paris: Présence Africaine, 1987. – 265 p.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mantiq san'ati asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2000. – 215 b.
2. Hudayberganov O. Mantiq va og'zaki ijodning tarixiy manbalari. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 178-b.
3. Sobirov A. Afrika madaniyati va folklor tizimi. – Toshkent: Fan, 2012. – 240-b.
4. Boole G. The Laws of Thought. – London: Walton & Maberly, 1854. – 424 p.
5. Finnegan R. Oral Literature in Africa. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 598 p.
6. Scheub H. African Oral Narratives. – Madison: University of Wisconsin Press, 1998. – 314 p.
7. Omondi I. African Folktales: Themes and Structure. – Nairobi: East African Publishers, 2009. – 202 p.
8. Diop C.A. African Cultural Unity. – Paris: Présence Africaine, 1987. – 265 p.
9. Mbiti J. African Religions and Philosophy. – London: Heinemann, 1969. – 291 p.
10. Georges R. & Jones M. Folklor nazariyasi va amaliyoti. – New York: Routledge, 1995. – 355 p.